

správa

Minority
Rights
Group

**Rovnosť v prístupe k spravodlivosti:
odstránenie prekážok pre Rómov
a Rómky pri uplatňovaní svojich práv
v prípadoch diskriminácie**

Štefan Ivanco, Štefan Simončič a Andrea Spitálszky

Fotografia na obálke: Jovanka Frangež, príslušníčka rómskej komunity z Mariboru, hovorí s reportérom RTV Slovinsko o programe PRESS počas antidiskriminačného školenia v rámci programu PRESS.
Autorka fotografie: Jasmina Vidmar

Podakovanie

Publikácia je financovaná Európskou úniou. Vyjadrené názory a stanoviská sú iba názormi autorov a autoriek a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie alebo Európskej komisie. Európska únia ani Európska komisia za nich nenesú zodpovednosť.

O autoroch a autorke

Štefan Ivanco je programový koordinátor a výskumník v Poradni pre občianske a ľudské práva. V Poradni začal pracovať v roku 2007 a odvtedy koordinoval množstvo projektov zameraných na porušovanie ľudských práv Rómov a Rómkov na Slovensku. Je absolventom magisterského štúdia v odbore politológia na Prešovskej univerzite v Prešove.

Štefan Simončič je historik a od roku 2014 je aj prezidentom združenia EPEKA. Od roku 2010 pracuje v združení na miestnych, národných a medzinárodných projektoch, väčšinou financovaných Európskou úniou. V rámci viacerých projektov pracoval aj ako kurátor a bol zástupcom komisára v slovinskom pavilóne na Bienále architektúry v Benátkach v roku 2012. Štefan Simončič založil prvú rómsku reštauráciu (Romani Kafenava) v Maribore, ktorá funguje ako sociálny podnik. V súčasnosti pracuje na tvorbe Rómskej kultúrnej cesty v Slovinsku a jeho želaním je založiť titul "Európske hlavné mesto Rómov".

Andrea Spitálszky je koordinátorka právneho programu v organizácii Minority Rights Group Europe v Maďarsku, v ktorej pracuje od roku 2017. Odvtedy manažuje rôzne projekty týkajúce sa diskriminácie a boja proti kybernetickému šikanovaniu Rómov a Rómkov v strednej a východnej Európe a na západnom Balkáne. Je maďarská právnička, ktorá sa špecializuje na ľudské práva a medzinárodné právo.

Minority Rights Group Europe (MRGE) je nezisková organizácia registrovaná v Maďarsku. MRGE so sídlom v Budapešti je od roku 1996 európskym regionálnym partnerom organizácie Minority Rights Group International (MRGI), ktorej cieľom je presadzovať a chrániť práva menšín a pôvodného obyvateľstva v Európe a Strednej Ázii. MRGE sa tento cieľ usiluje naplniť prostredníctvom budovania kapacít, medzinárodnej obhajoby práv, práce s médiami a sieťovaním.

Poradňa pre občianske a ľudské práva je slovenská mimovládna organizácia. Od roku 2002 sa zaoberá diskrimináciou Rómov a Rómkov na Slovensku v rôznych oblastiach verejného života. Pôsobí aj v oblasti ochrany reprodukčných práv rómskych žien a ochrany Rómov a Rómkov pred zlým zaobchádzaním zo strany polície. Poradňa plní svoje poslanie prostredníctvom monitorovania ľudských práv, vedenia strategických súdnych sporov a realizáciou advokačných aktivít. Úzko spolupracuje s mnohými miestnymi rómskymi aktivistkami a aktivistami, zameriava sa na komunitnú angažovanosť rómskych žien a podporu rómskych komunit pri presadzovaní svojich práv.

EPEKA Slovinsko je združenie a sociálny podnik založený v roku 2008 a je súčasťou širšej medzinárodnej siete EPEKA. Organizácia sa zameriava na (neformálne) vzdelávanie, sociálne začlenenie, umenie, ekológiu a ďalšie sociálne otázky. Od svojho vzniku členovia a členky EPEKA úzko spolupracujú s rómskou komunitou a realizujú miestne, národné a medzinárodné projekty zamerané na posilnenie spôsobilostí rómskej komunity a podporu spolupráce medzi rómskou komunitou a väčšinovým obyvateľstvom. V roku 2014 EPEKA otvorila Romani Kafenava - prvú rómsku reštauráciu v Európskej únii, ktorá funguje na princípoch sociálneho podnikania.

© Minority Rights Group Europe (MRGE), Poradňa pre občianske a ľudské práva a EPEKA Slovinsko, marec 2024.
Všetky práva vyhradené

Materiál z tejto publikácie je možné reprodukovat' na vzdelávacie alebo iné nekomerčné účely. Žiadna jeho časť sa nesmie v akejkoľvek forme reprodukovat' na komerčné účely bez predchádzajúceho výslovného súhlasu držiteľov autorských práv. Ďalšie informácie získate od organizácie MRG. **ISBN Print: 978-615-6516-07-7 Online: 978-615-6516-06-0. Vyšlo v marci 2024.**

Publikáciu **Rovnosť v prístupe k spravodlivosti: odstránenie prekážok pre Rómov a Rómky pri uplatňovaní svojich práv v prípadoch diskriminácie** vydala organizácia MRG pre verejnosť ako príspevok k pochopeniu problematiky, ktorá je jej predmetom. Text a názory autorov a autoriek nemusia vo všetkých aspektoch a podrobnostiach predstavovať kolektívny názor MRG.

Ďalší prispievatelia a prispievateľky

Rómske mediátorky na Slovensku

Veronika Duždová a **Nasťa Čonková** sú rómske aktivistky. Veronika Duždová pochádza z Jarovnic a Nasťa Čonková žije v Hermanovciach. S Poradňou úzko spolupracujú ako členky neformálnej skupiny rómskych aktivistiek. Obe žijú v marginalizovaných rómskych komunitách a aktívne sa bránia proti diskriminácii a ďalšiemu porušovaniu ľudských práv, ktorému čelia ony samy, ako aj ostatní Rómovia a Rómky v ich komunitách. V priebehu rokov obe v spolupráci s Poradňou pre občianske a ľudské práva zrealizovali mnoho aktivít na ochranu práv rómskej menšiny vrátane monitorovania ľudských práv v teréne na podporu strategických súdnych sporov a obhajoby práv, verejných kampaní a advokačných aktivít na domácej a medzinárodnej úrovni. Zúčastnili sa aj na množstve vzdelávacích podujatí pre rómskych aktivistov a rómske aktivistky zameraných na zlepšenie ich zručností pri riešení diskriminácie alebo iných porušení ľudských práv Rómov a Rómok.

Agáta Duchoňová je rómska aktivistka. V rokoch 2015 až 2018 pracovala pre Poradňu pre občianske a ľudské práva. Získala bohaté skúsenosti s realizáciou terénneho monitoringu ľudských práv pre účely strategických súdnych sporov a obhajoby práv, ako aj s verejnými kampaňami a advokačnými aktivitami na domácej a medzinárodnej úrovni v oblasti ochrany ľudských práv Rómov a Rómok. Zúčastnila sa na viacerých vzdelávacích podujatiach pre rómskych aktivistov a rómske aktivistky zameraných na riešenie diskriminácie a iných porušení ľudských práv Rómov a Rómok.

Rómsky mediátor a rómske mediátorky v Slovinsku

Ulfeta Softić, ukončila strednú školu a už niekoľko rokov sa aktívne venuje rómskej komunite v oblasti Mariboru, väčšinou prostredníctvom vlastných iniciatív. V minulosti nespupracovala s inými organizáciami a dobrovoľne prispievala k zlepšeniu situácie rómskej komunity. Aktívne sa zapája aj do posilňovania postavenia rómskych žien a dievčat.

Matej Tisaj má magisterský titul v odbore medzikultúrny manažment a bohaté skúsenosti s prácou s rómskou komunitou. Zapojil sa do rôznych projektov a programov zameraných na rómsky aktivizmus, vzdelávanie a poskytovanie ďalšej podpory Rómom a Rómkam pri hľadaní zamestnania. Matej Tisaj realizoval terénny výskum v Lubľane, Maribore a v regióne Dolenjska.

Melisana Gutman má magisterský titul v odbore sociálna práca a už mnoho rokov sa aktívne venuje rómskej komunite. Venuje sa aj práci s mládežou. Pôsobí v Rómskom akademickom združení so sídlom v regióne Pomurje, kde pravidelne realizovala terénny prieskum.

Právnička a právnik spolupracujúci na projekte

Vanda Durbáková je advokátka, ktorá spolupracuje s Poradňou pre občianske a ľudské práva. Od roku 2004 vedie program strategických súdnych sporov Poradne a zároveň zastupuje Rómov a Rómky, ktoré čelia diskriminácii a iným porušeniam ľudských práv pred slovenskými súdmi, ako aj pred Európskym súdom pre ľudské práva v Štrasburgu.

Slavko Vesenjaj je advokát, ktorý pre organizáciu EPEKA poskytuje v rámci projektu právne poradenstvo v prípadoch diskriminácie Rómov a Rómok. Zastupuje organizáciu EPEKA a jednotlivcov v Slovinsku aj na Európskom súde pre ľudské práva.

Preklad anglickej verzie správy: Sylvia Králová

Jazyková korektúra slovenského prekladu správy: Andrea Feciková

Rovnosť v prístupe k spravodlivosti: odstránenie prekážok pre Rómov a Rómky pri uplatňovaní svojich práv v prípadoch diskriminácie

Obsah

Zhrnutie	3
1 Úvod	5
2 Kľúčová rola rómskych mediátoriek a mediátora: zvyšovanie povedomia, dokumentácia a podpora	7
Tréning: odovzdávanie poznatkov rómskym komunitám	7
Pravidelné návštevy v teréne: vytváranie bezpečného priestoru a budovanie dôvery	7
Prípady diskriminácie	8
– Slovensko	8
– Slovinsko	9
Poznatky získané z práce mediátoriek a mediátora	10
3 Budovanie dôvery rómskych komunit v štátne inštitúcie	11
Poskytovanie bezplatnej právnej pomoci: podpora zo strany právnik a právničky v oblasti antidiskriminácie	11
Národné antidiskriminačné orgány: uľahčenie prístupu rómskych klientov a klientok	11
Prípady diskriminácie	12
– Slovensko	12
– Slovinsko	14
Skúsenosti získané z právnej činnosti	15
4 Závery a odporúčania	16
Poznámky	18

Zhrnutie

Rómovia a Rómky čelia diskriminácii v rôznych oblastiach života už od útleho veku. Táto diskriminácia pramení z hlboko zakorenených predsudkov a negatívnych stereotypov väčšinového obyvateľstva. Segregované vzdelávanie a bývanie, nerovný prístup k zdravotným službám, diskriminácia v zamestnaní, v prístupe do verejných priestorov a policajné násilie sú často súčasťou ich každodenného života. Napriek rozšírenosti tejto diskriminácie sa antidiskriminačným alebo iným príslušným štátnym orgánom oznamuje len zlomok prípadov. Sú za tým rôzne dôvody. Rómovia a Rómky si často neuvedomujú, že zlé zaobchádzanie, ktorému čelia, je definované ako diskriminácia a je zakázané a postihované zákonom. Mnohí z nich nevedia o dostupných právnych prostriedkoch nápravy a ochranných mechanizmoch, ako sú národné antidiskriminačné orgány a obchodné alebo školské inšpekcie. Nemajú ani dostatočné povedomie o tom, ako môžu tieto orgány podniknúť právne kroky na nápravu situácie. Rómovia a Rómky pomerne často buď nevedia na koho sa obrátiť, alebo považujú právne postupy za príliš zložité. Na základe svojich negatívnych skúseností nedôverujú štátnym inštitúciám, pričom tvrdia, že nahlásenie prípadu diskriminácie nestojí za námahu, pretože situácia sa nezmení. A napokon aj strach z pomsty bráni diskriminovaným Rómom a Rómkam podniknúť právne kroky. Prístup k spravodlivosti je však na účinné riešenie diskriminácie nevyhnutný. Keď štátne orgány zistia, že došlo k diskriminácii, a podniknú právne kroky na to, aby páchatelovi zabránili v ďalšom protiprávnom konaní, môže to povzbudiť ďalšie obeť, aby si uplatnili svoje práva, a v konečnom dôsledku obnoviť dôveru v štátne orgány, právny systém a právny štát.

V rámci projektu "Podpora rovnosti Rómov a Rómkov v Slovinsku a na Slovensku" (PRESS) vyškolené rómske mediátorky a rómsky mediátor pravidelne navštevovali rómske komunity v oboch krajinách s cieľom zvýšiť informovanosť o diskriminácii a dostupných právnych prostriedkoch nápravy. Príslušníkom a príslušníckam rómskych komunit často radili, ako postupovať, alebo ich v zložitejších prípadoch diskriminácie skontaktovali s právnikom a právničkou, ktorí im poskytli bezplatnú právnu pomoc. V niektorých prípadoch, po súhlase poškodených, právnik alebo právnička podali sťažnosti národnému antidiskriminačnému orgánu alebo iným

príslušným orgánom. Dôležitú rolu pri zisťovaní skutočností v súvislosti s týmito prípadmi diskriminácie zohrali mediátorky a mediátor.

Táto správa uvádza výsledky práce v teréne a právnej pomoci poskytnutej v rámci tohto projektu financovaného EÚ. Služi ako pokračovanie našej počiatočnej základnej správy, ktorá mapovala rôzne oblasti, v ktorých Rómovia a Rómky čelia diskriminácii, a prekážky v ich prístupe k spravodlivosti. V tejto správe prezentujeme skúsenosti mediátoriek a mediátora súvisiace s ich prácou v teréne a poznatky, ktoré pri nej nadobudli. V správe sú tiež zhromaždené prípady diskriminácie identifikované v navštívených rómskych komunitách. Prípady diskriminácie boli zdokumentované v rôznych oblastiach každodenného života, ako je vzdelávanie, zdravotná starostlivosť, zamestnanie, bývanie, prístup k službám a verejným priestorom, ako aj činnosť polície. V správe poukazujeme aj na riešenia v prípadoch, v ktorých právnik a právnička poskytli právnu pomoc, alebo v prípadoch, ktoré boli nahlásené národnému antidiskriminačnému orgánu. Poznatky získané v dvoch vybraných krajinách môžu slúžiť aj ako dobrá prax, a po potrebných úpravách by sa mohli aplikovať aj v iných európskych krajinách.

Vďaka realizácii projektu sa Rómky a Rómovia zapojení do terénnej práce lepšie oboznámili nielen s pojmom diskriminácia, ale aj s kompetenciami a rolou národného antidiskriminačného orgánu a ďalšími ochrannými mechanizmami, ktoré majú v prípade diskriminácie k dispozícii. Mediátorky a mediátor v oboch krajinách zhodnotili terénnu prácu pozitívne a vyjadrili vďačnosť za to, že mali možnosť navštíviť rómske komunity v rôznych častiach Slovenska a Slovinska. Keďže mediátor a väčšina mediátoriek žijú alebo žili v rómskych komunitách, mali v nich dôveru miestnych ľudí.

Mnohí príslušníci a mnohé príslušníčky komunity sa od mediátoriek a mediátora dozvedeli viac o samotnom pojme diskriminácia a uvedomili si, že sú vystavení podobným situáciám. Právnik a právnička v oboch krajinách poskytovali mediátorkám a mediátorovi priebežný koučing tím, že spolu diskutovali o identifikovaných prípadoch a zároveň hľadali riešenia. Prostredníctvom koučovania si mediátorky a mediátor prehĺbili vedomosti o diskriminácii a rozvíjali svoje zručnosti pri poskytovaní podpory komunitám. Kľúčovú úlohu v projekte zohrala aj právna pomoc. Právnik a

právnička poskytovali Rómom a Rómkam právne poradenstvo v oblasti diskriminácie, ako aj vo vzťahu k príslušným orgánom, na ktoré sa môžu obrátiť. Niektoré z týchto prípadov nahlásili aj národnému antidiskriminačnému orgánu alebo iným príslušným štátnym orgánom.

Prístup k bezplatnej právnej pomoci a podpore zo strany právnika a právničky môže byť v prípadoch diskriminácie rozhodujúci pre povzbudenie klientov a klientok, aby zverejnili diskrimináciu, ktorej čelia, a riešili ju právnymi prostriedkami. Národný antidiskriminačný orgán je jedným z hlavných ochranných mechanizmov, ktoré majú Rómovia a Rómky k dispozícii. Ak nejaký odborník alebo odborníčka povie, že istá situácia predstavuje podľa zákona diskrimináciu, môže to byť povzbudivé nielen pre človeka, ktorý konkrétnej diskriminácii čelí, ale aj pre ostatných, ktorí sú v podobnej situácii a ktorí by inak mohli váhať, či majú situáciu riešiť.

Preto je kombinácia právneho poradenstva a nahlasovania prípadov diskriminácie národnému antidiskriminačnému orgánu namierená nielen na (opätovné) vybudovanie dôvery Rómom a Rómkom v štátne inštitúcie, ale zvyšuje aj ich prístup k spravodlivosti. Príslušníci a príslušníčky komunity často nemajú povedomie o právnych prostriedkoch nápravy diskriminácie, a preto ani nezískajú prístup ku

kvalifikovanej právnej pomoci. Poskytovanie bezplatnej právnej pomoci bolo v tomto zmysle veľmi prospešné. Na zlepšenie prístupu Rómom a Rómkom z marginalizovaných komunit k právnej pomoci je dôležité, aby národný antidiskriminačný orgán preskúmal to, ako zvýšiť povedomie ľudí v marginalizovaných komunitách o svojich službách, a aby bol schopný tieto komunity efektívne osloviť s cieľom sprístupniť bezplatné právne služby, ktoré poskytuje, skutočne všetkým.

Mnohé Rómky a mnohí Rómovia, ktorí sú na Slovensku a v Slovinsku diskriminovaní, sa, žiaľ, rozhodnú nepodniknúť žiadne kroky, pretože sa obávajú možných negatívnych dôsledkov, alebo naďalej pociťujú hlbokú nedôveru vo verejné inštitúcie a v súdny systém. Poskytovanie bezplatnej právnej pomoci a dôvera klientov a klientok vo vzťahu k právničke a právnikovi boli kľúčovou pri ich podpore v tom, aby v prípadoch diskriminácie podnikli právne kroky. Nahlasovanie diskriminácie národnému antidiskriminačnému orgánu je zvlášť dôležité k zviditeľneniu problematiky diskriminácie Rómom a Rómkom. Z pohľadu dotknutých ľudí prispieva nahlasovanie diskriminácie k budovaniu dôvery v štátne inštitúcie. Okrem toho môže pomôcť predchádzať diskriminácii alebo odradiť potenciálnych páchatelov od jej páchania.

1 Úvod

Táto správa vznikla v rámci projektu „Podpora rovnosti Rómov a Rómok v Slovinsku a na Slovensku” (PRESS).¹ Projekt sa realizuje od apríla 2022 a realizujú ho organizácie Minority Rights Group Europe (MRGE), Poradňa pre občianske a ľudské práva (Slovensko) a EPEKA (Slovinsko). Cieľom projektu je podporovať a chrániť ľudské práva Rómov a Rómok pred ich porušovaním a diskrimináciou prostredníctvom zvyšovania povedomia v celej spoločnosti a medzi zainteresovanými aktérmi, zlepšovaním implementácie právnych predpisov o nediskriminácii, a posilňovaním postavenia Rómov a Rómok pri uplatňovaní právnych prostriedkov nápravy na Slovensku a v Slovinsku. V rámci projektu sa uskutočnil výskum v rôznych oblastiach, v ktorých sa Rómovia a Rómky v týchto dvoch krajinách najčastejšie stretávajú s diskrimináciou, a prekážok, ktorým miestne rómske komunity v prístupe k spravodlivosti často čelia. Výsledky boli spracované v porovnávacej správe, ktorá slúžila ako východisková štúdia pre realizáciu projektu.² Následne sa uskutočnili školenia pre právnikov a právničky, rómske organizácie občianskej spoločnosti, aktivistov a aktivistky o antidiskriminačných právnych predpisoch a právnych prostriedkoch nápravy dostupných v rámci existujúcich štátnych ochranných mechanizmov. Po zaškolení skúsene rómske mediátorky a rómsky mediátor vykonávali pravidelné návštevy v teréne s cieľom zmapovať diskrimináciu a iné porušenia ľudských práv, ako napríklad násilie zo strany polície. Mediátorky a mediátor buď sami poskytovali Rómom a Rómkam poradenstvo, alebo ich v zložitejších prípadoch skontovali s právnikom a právničkou, ktorí im poskytli bezplatnú právnu pomoc. Niektoré prípady nahlásili národnému antidiskriminačnému orgánu alebo inému príslušnému štátnemu orgánu, napríklad obchodnej alebo školskej inšpekcii. Počas celého projektu právnik a právnička poskytovali rómskym mediátorkám a rómskemu mediátorovi nepretržitú odbornú podporu k príslušným právnym predpisom.

Na Slovensku tvoria Rómovia a Rómky po Maďaroch druhú najväčšiu etnickú skupinu v krajine. Podľa posledného sčítania ľudu z roku 2021 sa k rómskej národnosti prihlásilo 67 179 osôb (1,23 % obyvateľstva),³ hoci výskumy ukazujú, že ich skutočný počet je oveľa vyšší: na Slovensku žije približne 450 000 osôb (8,25 %) rómskej národnosti.⁴ V Slovinsku je ťažké odhadnúť

veľkosť rómskej populácie. Podľa sčítania ľudu z roku 2002 je počet Rómov a Rómok v Slovinsku 3 246 (0,1 % obyvateľstva). Od roku 2002 sa však etnická príslušnosť obyvateľstva pri sčítaniach nezaznamenáva, preto neexistujú aktuálne oficiálne údaje o počte Rómov v Slovinsku. Z výskumu, ktorý v roku 2014 uskutočnil Inštitút sociálnej starostlivosti Slovinskej republiky, vyplýva, že v Slovinsku žije 11 700 (0,5 %) Rómov a Rómok, ale podľa odhadov rómskych aktivistov a iných aktérov je tento počet v súčasnosti ešte vyšší.⁵

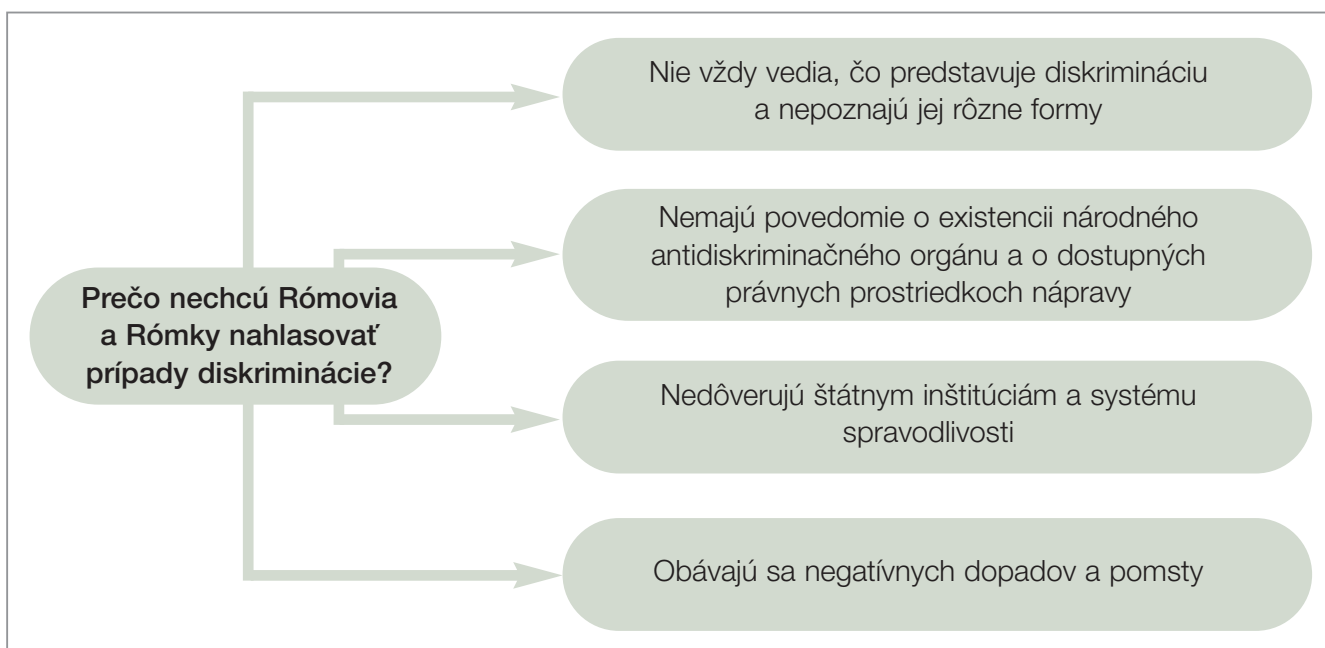
Podľa našej základnej správy sú Rómky a Rómovia v oboch krajinách už od útleho veku často diskriminovaní v rôznych oblastiach svojho života, ako je bývanie, vzdelávanie, zamestnanie a zdravotná starostlivosť. Rozšírené je aj policajné násilie a etnické profilovanie Rómov a Rómok. Rómske ženy v oboch krajinách často čelia viacnásobnej a prierezovej diskriminácii založenej na ich etnickom pôvode a rode. Odmietanie Rómov a Rómok a ich diskrimináciu podnecuje anticigánizmus, hlboko zakorenené stereotypy a pretrvávajúce negatívne postoje väčšinového obyvateľstva voči rómskej komunite. Hoci je diskriminácia Rómov a Rómok rozšírená a dobre zdokumentovaná, mnohé prípady stále nie sú nahlásované relevantným orgánom. Rómski respondenti a rómske respondentky, ktoré sa v oboch krajinách zúčastnili na našom základnom výskume, potvrdili existenciu rozsiahlej diskriminácie. Hoci niektorí a niektoré z nich podnikli právne kroky, vo väčšine prípadov diskrimináciu nenahlásili žiadnemu príslušnému orgánu. Tento jav má rôzne príčiny. Rómovia a Rómky nie vždy vedia, čo je diskriminácia, a nepoznajú jej rôzne formy, nemajú vedomosť o existencii národného antidiskriminačného orgánu a dostupných právnych prostriedkoch nápravy. Okrem toho sú mnohí v dôsledku všeobecného nedostatku dôvery v štátne inštitúcie presvedčení, že sa neoplatí nahlásovať diskrimináciu, pretože si myslia, že sa napriek ich snahe nič nezmení. Iní sa obávajú, že ak napadnú diskrimináciu, môžu čeliť pomste. Podľa nášho prieskumu tie Rómky a tí Rómovia, ktorí mali vedomosť o mimovládnej organizácii (MVO) alebo inštitúcii, na ktorú sa môžu obrátiť, boli ochotnejší podniknúť právne kroky. Napriek pesimistickému pohľadu, ktorý zaujali respondenti a respondentky v oboch krajinách, najmä vzhľadom na skepsu k novej pozitívnej zmene, všetci uznali, že presadzovanie práv Rómov a Rómok

a nahlasovanie väčšieho počtu prípadov diskriminácie je dôležité.⁶

Ako členské štáty EÚ majú Slovensko aj Slovinsko antidiskriminačnú legislatívu a zriadený národný antidiskriminačný orgán v súlade so smernicou o rasovej rovnosti.⁷ Právni experti a právne expertky v oboch krajinách sa zhodli, že súčasné znenie antidiskriminačného zákona je vo svojich základoch primerané a poskytuje dostatočný právny základ pre diskriminované osoby, aby sa mohli účinne domáhať spravodlivosti. Slovenskí aj slovinskí právni experti a právne expertky (vrátane

zástupcu slovenského národného antidiskriminačného orgánu) sa domnievajú, že riadna implementácia odporúčaní ich príslušného národného antidiskriminačného orgánu (slovinského Obhajcu zásady rovnosti, APE a Slovenského národného strediska pre ľudské práva) by zabránila ďalšiemu porušovaniu práv. Na Slovensku právni experti a právne expertky ďalej upozornili na obmedzený rozsah právnych aktivít národného antidiskriminačného orgánu a navrhli, aby prikladal svojej právomoci viesť súdne spory vyššiu prioritu a mal jasnú stratégiu vedenia súdnych sporov.⁸

Prečo nechcú Rómovia a Rómky nahlasovať prípady diskriminácie?

2 Kľúčová úloha rómskych mediátoriek a rómskeho mediátora: zvyšovanie povedomia, dokumentácia a podpora

Kto sú rómski mediátori a rómske mediátorky?

Rómski mediátori a rómske mediátorky sú vyškolení aktivisti a vyškolené aktivistky, ktoré vykonávajú pravidelné návštevy v rómskych komunitách. Zvyčajne žijú alebo žili v rómskej komunite a požívajú jej dôveru. Poznajú rôzne ťažkosti a problémy, ktorým Rómovia a Rómky čelia. Mediátori a mediátorky boli v centre realizácie projektu a zohrali v ňom kľúčovú úlohu.

Tréning: odovzdávanie poznatkov rómskym komunitám

Na začiatku projektu sa v oboch krajinách uskutočnil program odbornej prípravy rómskych aktivistov a aktivistiek o antidiskriminačných právnych predpisoch. Cieľom tréningu bolo podporiť Rómov a Rómky pri vznášaní námietok diskriminácie na rôznych právnych fórach. Rómske mediátorky a rómsky mediátor, ktorí sa neskôr zapojili do projektu v oboch krajinách, ocenili, že sa na tréningu mohli stretnúť s inými aktivistami a aktivistkami, ako aj právnikmi a právničkami, a mohli si s nimi vymeniť skúsenosti. Tieto počiatočné kontakty sa ukázali ako veľmi užitočné pri nadviazovaní kontaktov v iných rómskych komunitách a pri návštevách v teréne. Mediátorky a mediátor tiež potvrdili, že tréning im sprostredkoval kontakty s príslušníkmi a príslušničkami rómskej komunity. Podľa spätnej väzby mediátoriek a mediátora boli jedným z najužitočnejších aspektov tréningu informácie a poznatky o rôznych formách a prejavoch diskriminácie. Ocenili, že mohli neskôr, počas práce v teréne, použiť niektoré príklady, aby vysvetlili, čo je diskriminácia.

Tréning pre mediátorov a mediátorky bol prínosom pre moju súčasnú prácu. Najmä preto, že môžem informácie o tom, čo je diskriminácia, sprostredkovať vlastnými slovami a v rómskom jazyku. Najužitočnejšie pre mňa boli prípady diskriminácie, ktoré boli podané jasným a jednoduchým spôsobom. Tieto príklady používam na vysvetlenie diskriminácie iným ľuďom pri práci v teréne. Zvlášť príklady diskriminácie, ktoré sa týkajú žien v škôlkach a školách alebo u lekára.

Melisana Gutman, rómska mediátorka z regiónu Pomurje, Slovinsko

Pravidelné návštevy v teréne: vytváranie bezpečného priestoru a budovanie dôvery

Po absolvovaní tréningu boli do projektu v oboch krajinách zapojení traja rómski mediátori a mediátorky ktorí pravidelne navštevovali rôzne rómske community. Nielenže zvyšovali povedomie o diskriminácii a dostupných právnych prostriedkoch nápravy, ale tiež povzbudzovali a podporovali tých Rómov a Rómky, ktoré čelili diskriminácii a chceli sa so svojím prípadom obrátiť na niektorý z príslušných štátnych orgánov. Keďže väčšina mediátoriek a mediátor žili v rómskych komunitách a mali v nich silné väzby a siete, príslušníci a príslušničky komunit im dôverovali a mohli sa s nimi podeliť o svoje skúsenosti s rôznymi situáciami, v ktorých boli vystavení diskriminácii.

V Košickom a Prešovskom kraji na východnom Slovensku začali od januára vykonávať pravidelné terénne návštevy dve mediátorky, tretia sa k nim pridala od marca 2023. V Slovinsku začali dve mediátorky a jeden mediátor pracovať v teréne v máji, a to v regiónoch Lublana, Dolenjska, Maribor, Pomurska a Murska Sobota. V oboch krajinách sa uskutočnilo celkovo 130 terénnych návštev a mediátorky a mediátor oslovili 701 príslušníkov a príslušníčok komunit (219 mužov a 482 žien).

Rola rómskych mediátoriek a rómskeho mediátora sa počas trvania projektu menila. Počas svojich pravidelných návštev v teréne poskytovali príslušníkom a príslušničkam rómskej komunity informácie o tom, čo je diskriminácia, ako ju možno rozpoznať, aké sú dostupné právne prostriedky nápravy a na koho sa diskriminovaní Rómovia a diskriminované Rómky môžu obrátiť, ak chcú diskrimináciu nahlásiť. Okrem toho identifikovali a zdokumentovali prípady diskriminácie na základe toho, čo im Rómovia a Rómky povedali počas terénnych

návštev, a v prípade potreby vykonali dodatočné zisťovanie skutočností s cieľom zhromaždiť dôkazy. V jednoduchších prípadoch mediátorky a mediátor poskytli Rómom a Rómkam zapojeným do projektu počiatočné poradenstvo. Keď príslušníci a príslušníčky rómskej komunity prejavili záujem riešiť situácie, ktorým čelili, a využiť právne prostriedky nápravy, mediátorky a mediátor s nimi riešili potrebné právne dokumenty, alebo ich spojili s právničkou Poradne na Slovensku alebo s externým právnikom v Slovinsku, ktorí sťažovateľom poskytli bezplatnú právnu pomoc. Mediátorky a mediátor zohrali kľúčovú úlohu aj pri vytváraní bezpečného priestoru a budovaní dôvery s príslušníkmi a príslušníčkami komunity a pri ich podpore v tom, aby sa postavili diskriminácii. Mediátorky a mediátor sa tiež aktívne zapájali do advokačných aktivít a zúčastňovali sa na niektorých stretnutiach s relevantnými štátnymi orgánmi.

Prípady diskriminácie

Slovensko

Mediátorky zdokumentovali prípady diskriminácie v rôznych oblastiach verejného života. Ich zistenia vo všeobecnosti potvrdili, že mnohé formy diskriminácie Rómov a Rómkov sú na Slovensku naďalej bežné. Niekoľko Rómov a Rómkov uviedlo diskriminačné praktiky, ku ktorým dochádzalo v miestnych reštauráciách, kde im predávali jedlá a nápoje len na donášku, bez možnosti sadnúť si a najesť sa na mieste. Po objednaní jedla museli Rómovia a Rómkky čakať vonku, a v niektorých prípadoch im personál reštaurácie dokonca napľul na pizzu.

Rómkky a Rómovia žijúci v komunitách v blízkosti konkrétnej železničnej trate uviedli, že Železničná spoločnosť Slovensko (ZSSK) zrušila možnosť kúpiť si na nástupišti železničnej stanice lístky v hotovosti z automatu alebo u sprievodcu vo vlaku. Namiesto toho si mohli lístky kúpiť len online alebo prostredníctvom SMS. Príslušníci a príslušníčky rómskej komunity chceli túto situáciu riešiť, pretože mnohí a mnohé využívajú tento konkrétny vlak na cestovanie do práce.

V inom prípade cestovalo niekoľko rómskych aktivistiek autobusom z Prešova domov do Jarovnic/Hermanoviec. Keď nastupovali do autobusu, vodič autobusu ich slovné urážal, pričom používal vulgárne, hrubé a rasistické nadávky. Klientky sa cítili zahanbené a ponížené, a chceli sa sťažovať autobusovej spoločnosti.

Zistili sme aj prípady diskriminácie v prístupe k zamestnaniu. Napríklad v jednej z lokalít niektoré továrne odmietajú zamestnávať Rómov a Rómkky. Rómske ženy z tejto lokality uviedli, že pri hľadaní zamestnania vo svojom regióne majú vážne prekážky, čiastočne pre

etnickú diskrimináciu, ktorej čelia pri uchádzaní sa o prácu. Jedna rómska žena opísala, že ju opakovane odmietli zamestnať. Pri jednej príležitosti ju úrad práce poslal k zamestnávateľovi, ale ten jej na mieste povedal, že nemá voľné miesto. Iní zamestnávateľia jej výslovne povedali, že Rómkky nezamestnávajú. Žena sa rozhodla, že nepodnikne žiadne právne kroky, pretože sa obávala, že v prípade sťažnosti by ju už nikde inde nezamestnali.

V niektorých komunitách rómske ženy hlásili prípady zlého zaobchádzania s rómskymi pacientmi a pacientkami zo strany zdravotníckeho personálu. V troch prípadoch odmietla sanitka do rómskej komunity prísť. V jednom prípade bola sanitka privolaná na pomoc staršej pani, ale zdravotnícky personál odmietol do komunity vojsť, pretože cesty boli zablatené a nechceli si zašpiniť topánky. Namiesto toho zaparkovali sanitku vo vzdialenosti približne 800 metrov od obydľí. Staršiu pani nakoniec do sanitky doniesli štyria príbuzní. Zdravotnícky personál sa k nej správal mimoriadne hrubo a nepriateľsky. Keď ju nakladali do sanitky, kričali na ňu a dokonca jej dali facku. Jej rodina zavolala políciu, ktorá obe strany vypočula, ale neprijala žiadne ďalšie opatrenia. Mediátorka sa dozvedela, že príslušníci a príslušníčky komunity, a dokonca aj rodiace ženy, čelia podobnému zaobchádzaniu zo strany zdravotníckeho personálu vždy, keď privolajú sanitku. Okrem toho rómske ženy hovorili o pretrvávajúcej existencii segregovaných izieb len pre Rómkky na pôrodnických oddeleniach v blízkych miestnych nemocniciach. V jednej lokalite rómske klientky mediátorky povedali, že miestny zubár im odmieta poskytnúť ošetrovanie, a preto musia cestovať na ošetrovanie do vzdialeného krajského mesta.

Zaznamenali sme aj segregáciu rómskych detí vo všeobecnom systéme vzdelávania, najmä v školách v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít, ktoré navštevujú výlučne rómske deti. V tomto kontexte sa namiesto systematického úsilia o využitie dostupných kapacít na zabezpečenie prístupu rómskych detí k vzdelaniu čoraz častejšie objavuje tendencia obcí riešiť údajný nedostatok miest v segregovaných školách budovaním nových segregovaných školských zariadení. Zo zistení mediátoriek z terénnych návštev vyplýva, že štátne orgány sú pasívne a ich úsilie nestačí na to, aby účinne reagovali na tieto tendencie, a podporovali rozmanitosť škôl a inklúziu. Bežnou praxou je aj umiestňovanie rómskych detí do špeciálnych škôl, a to bez akéhokoľvek vážnejšieho dôvodu. V jednej z lokalít sa mediátorky dozvedeli, že miestna základná škola odmietla zapísať rómske deti žijúce v tejto lokalite s odôvodnením, že jeden z rodičov tam nemá trvalé bydlisko. V dôsledku toho boli deti nútené dochádzať a navštevovať školu v obci vzdialenej takmer 30 km.

V niektorých rómskych komunitách mediátorky zdokumentovali nevyhovujúce životné podmienky a nedostatočný prístup k základnej infraštruktúre vrátane

prístupu k pitnej vode. Rómski klienti a rómske klientky, s ktorými mediátorky hovorili, považovali absenciu primeraného bývania a infraštruktúry za najväčší a najnaliehavejší problém, a za absolútnu prioritu v porovnaní s ostatnými formami diskriminácie, ktorým sú vystavení. V zisteniach mediátoriek sa ukázal pretrvávajúci nezaujem konkrétnych obcí využívať dostupné vnútroštátne fondy a fondy EÚ na zlepšenie životných podmienok miestnych marginalizovaných rómskych komunít.

Zistenia zároveň poukazujú na pretrvávajúci stav, keď štátne inštitúcie účinne nezasahujú a neposkytujú riešenia štrukturálnej diskriminácie Rómov a Rómkov v oblasti bývania. V niekoľkých lokalitách boli zaznamenané prípady, keď obce opakovane odmietli trvalý pobyt Rómom a Rómkam, ktoré sa prisťahovali do obce, a to aj vtedy, keď uzavreli manželstvo s osobou z miestnej rómskej komunity.

Okrem prípadov diskriminácie sa vyskytlo aj niekoľko prípadov údajného policajného násillia na Rómoch, napríklad prípad niekoľkých rómskych chlapcov, s ktorými polícia zle zaobchádzala.

Slovinsko

Diskrimináciu vo vzdelávaní spomenuli Rómovia a Rómky v rôznych regiónoch, kde sa vykonávala pravidelná terénna práca, najmä v regióne Dolenjska. Napríklad jeden Róm uviedol viacero prípadov, keď sa stretol so šikanovaním a nenávisťnými prejavmi zo strany svojich rovesníkov aj učiteľov. Tieto skúsenosti hlboko zasiahli jeho sebavedomie, a nakoniec stratil záujem o štúdium. Spomenul, že si občas zabudol doma tenisky a učiteľ telesnej výchovy mu nedovolil byť na hodinách, takže musel sedieť na lavičke, zatiaľ čo ostatní nerómski žiaci, ktorí si tiež zabudli priniesť tenisky, mohli byť na hodinách len v ponožkách. Vadilo mu, že učiteľ uplatňoval pravidlá nedôsledne a diskriminačne. Cítil sa ponížený, pretože s ním zaobchádzal inak pre jeho etnický pôvod.

V inom prípade rómska žena z Mariboru mediátorovi vysvetlila, že jej syn má v škole problémy. Musel opakovať prvý ročník, pretože mal problém s čítaním. Keďže rodičia nevedia čítať ani písať, nemohli mu pri štúdiu pomôcť. Škola mu síce poskytla dodatočnú pomoc, ale tá nebola dostatočná. V ostatných oblastiach malo dieťa uspokojivé výsledky. Bolo naozaj odhodlané a usilovne si robilo domáce úlohy. Na začiatku druhého ročníka mu učiteľ navrhol, aby prestúpil do iného programu v inej škole. Ubezpečil rodičov, že tam bude mať lepšie podmienky, a sľúbil dieťaťu rovnaké šance po ukončení štúdia. Učiteľ rodičom tiež povedal, že táto inštitúcia poskytne dieťaťu špecializovanejší a individuálnejší prístup, čím sa zabezpečí jeho ďalší rozvoj. Keďže rodičia problematike hlbšie nerozumeli, súhlasili v nádeji, že to ich synovi uľahčí život.

Rodičia si až neskôr uvedomili, že nová škola má upravené učebné osnovy a kvalita vzdelávania je nižšia. Spolu s ďalšími rómskymi rodičmi zistili, že ich deti boli nasmerované na túto školu ako na „ideálne riešenie“, hoci s náležitou podporou by ich deti mohli prosperovať v ktorejkoľvek bežnej škole. Ukázalo sa, že viaceré základné školy už roky využívajú prax presmerovania rómskych žiakov a žiačok do špeciálnych programov, pravdepodobne s cieľom znížiť ich individuálnu záťaž. Po rokoch, keď sa v podobnej situácii ocitol mladší syn tých istých rodičov, škola ponúkla rovnakú možnosť aj jemu. Tentoraz však túto možnosť odmietli a trvali na tom, aby ich syn zostal v bežnej škole.

Rómska žena opísala jednej z mediátoriek nasledujúci incident v obchode. Po nákupe sa žena rozhodla využiť samoobslužnú pokladňu, aby ušetrila čas. Po dokončení platby, keď odchádzala, snímače pri východe spustili alarm, ktorý signalizoval, že jeden z tovarov nebol naskenovaný. Okamžite k nej pristúpil predavač a zároveň zavolaal ochranku. Správali sa k nej neúctivo a tvrdili, že ukradla tovar. Prikázali jej, aby vybrala všetky veci z tašky, a každú položku porovnali s účtenkou. Dokonca jej prezreli tašku, zatiaľ čo ostatní ľudia pri pokladni celú situáciu sledovali. Napriek tomu, že nič nenašli, ženu pustili bez ospravedlnenia, aj keď bolo jasné, že išlo o technický problém. Bez slova jej dovolili, aby si znovu zbalila nákup. Hoci sa s podobnými situáciami stretla už predtým, personál bol vždy zdvorilý a mal pochopenie pre ostatných, ktorí mali rovnaký problém, no v prípade príslušníkov a príslušníčok rómskej komunity to tak nie je.

Rómsky muž vysvetlil mediátorovi ďalšiu situáciu spojenú s diskrimináciou, ktorá sa skončila pozitívne. Keď začal pracovať v automobilke, mal veľa očakávaní a tešil sa, pretože pre neho a jeho rodinu bola táto práca príležitosťou zvýšiť si životnú úroveň. Počiatočná fáza bola bezproblémová. Kolegovia ho podporovali a nadriadení mu úprimne pomáhali v procese zoznamovania sa s rôznymi postupmi, v prípade potreby mu veci trpezlivo aj viackrát vysvetlili. Atmosféra sa však začala meniť po nástupe nového majstra, ktorý bol oveľa prísnejší. Muž začal mať pocit, akoby mu neustále niekto stál za chrbtom, sledoval a kritizoval každý jeho krok. Vždy, keď nespĺnil stanovené ciele, majster ho hneď pokarhal. Toto trestajúce správanie bolo výraznejšie vo vzťahu k rómskym zamestnancom. V snahe splniť očakávané normy rómski zamestnanci často pracovali neplatené nadčasy. Okrem toho bol majster nielen prísny, ale ich aj urážal a mal znevažujúce poznámky. Z pocitu nespravodlivosti a zo vzájomnej solidarity sa rómski pracovníci rozhodli spoločne vyjadriť svoje obavy vedeniu, ktoré nakoniec preložilo majstra na iné oddelenie. V tom čase tento muž neoznačil ich skúsenosť za „diskrimináciu“. Pochopil však, že takéto zaobchádzanie nebolo fér, čo celú skupinu

Rómov podnietilo, aby sa mu vzopreli, čo malo za následok pozitívnu zmenu.

Poznatky získané z práce mediátoriek a mediátora

Mediátorkám a mediátorovi sa v oboch krajinách podarilo získať dôveru príslušníkov a príslušníčok komunít a vytvoriť pre nich bezpečný priestor, aby sa mohli podeliť o svoje životné skúsenosti s diskrimináciou. Mediátorky na Slovensku dokázali poskytnúť informácie v rómčine tým príslušníkom a príslušníčkam rómskej komunity, ktoré nemali dostatočné znalosti slovenčiny. Rómovia a Rómky si často zamieňali diskrimináciu s inými porušeniami ľudských práv. Mediátorky a mediátor zohrali dôležitú úlohu pri objasňovaní toho, čo je diskriminácia. Príslušníci a príslušníčky rómskej komunity ocenili záujem mediátoriek a mediátora o ich skúsenosti a cítili, že môžu hovoriť o svojich obavách otvorene. Na Slovensku boli mediátorkami ženy, čo pomohlo vybudovať dôverný vzťah s diskriminovanými rómskymi ženami. Aj rómski muži boli vo všeobecnosti otvorení zdieľať s nimi svoje skúsenosti. V Slovinsku však boli rómske ženy pri

kontakte s mužom - mediátorom často zdržanlivé a zverovali sa len mediátorkam. Zistili sme, že návšteva rómskych žien v ich domovoch pomáhala vytvoriť bezpečnejší priestor na rozhovor.

Väčšina príslušníkov a príslušníčok rómskej komunity sa nebála hovoriť o diskriminácii, ktorú zažívali, ale tí, ktorí zažili policajnú brutalitu, sa obávali negatívnych dôsledkov, preto boli opatrnejší a zdržanlivejší pri zdieľaní svojich skúseností. Iní sa zdráhali hovoriť o segregácii v školách alebo diskriminácii v oblasti bývania, pretože sa obávali novej pomsty zo strany starostu. Aj keď boli mediátorky a mediátor podporní a snažili sa povzbudiť príslušníkov a príslušníčky rómskej komunity, aby v prípade diskriminácie podnikli právne kroky, mnohí a mnohé neprejavili záujem riešiť tieto problémy. Dôvodom bol všeobecný nedostatok dôvery v štátne inštitúcie. Mnohí klienti a klientky si mysleli, že nie je šanca, že by sa hlboko zakorenené diskriminačné praktiky v spoločnosti mohli zmeniť. Vo všeobecnosti boli mediátorky a mediátor v rôznych komunitách vítaní a ľudia ich dobre prijímali. Niekedy sa stretli aj s odmietnutím, keď starostovia dvoch obcí nechceli, aby nadviazali kontakt s príslušníkmi a príslušníčkami miestnej rómskej komunity.

Mám pocit, že príslušníčky a príslušníci rómskej komunity ocenili moje návštevy v teréne, ako aj celkovú podporu, ktorú sme im v Poradni poskytli.

Agáta Duchoňová, rómska mediátorka zo Slovenska

Je to dôležité, pretože mnoho Rómov a Rómok žijúcich v marginalizovaných komunitách naozaj nemá informácie o diskriminácii a o tom, ako s ňou bojovať. Hoci zažívajú rôzne formy diskriminácie, nevedia, ako sa brániť a nevedia o nikom, kto by ich podporil a poskytol bezplatnú právnu pomoc. Prostredníctvom našej práce ich viem skontaktovať s kolegyňou, ktorá je právnička a poskytne im právnu pomoc.

Nasťa Čonková, rómska mediátorka zo Slovenska

Rómskej komunite ponúkame množstvo informácií a poznatkov. Nielenže ľudí vzdelávame o tom, ako diskriminácii predchádzať a ako ju nahlásiť, ale sprostredkujeme im kontakt s ďalšími kľúčovými aktérmi v oblasti prevencie diskriminácie.

Ulfeta Softić, rómska mediátorka zo Slovinska

3 Budovanie dôvery rómskych komunití v štátne inštitúcie

Poskytovanie bezplatnej právnej pomoci: podpora zo strany právnik a právničky v oblasti antidiskriminácie

Právnu pomoc sme na Slovensku a v Slovinsku poskytovali rôznym spôsobom. Na Slovensku poskytovala poradenstvo v prípadoch diskriminácie právnička Poradne. Od svojho založenia v roku 2002 Poradňa poskytovala právnu pomoc rómskym ženám, ktoré boli na Slovensku násilne sterilizované, vrátane ich zastupovania pred vnútroštátnymi súdmi a Európskym súdom pre ľudské práva v Štrasburgu. Po prijatí antidiskriminačného zákona na Slovensku v roku 2004 začala Poradňa poskytovať právnu pomoc aj Rómom a Rómkam, ktoré čelia diskriminácii v rôznych oblastiach verejného života, najmä v prístupe k verejným službám, zamestnaniu, vzdelávaniu a zdravotnej starostlivosti. Podáva na slovenské súdy žaloby vo veciach diskriminácie a vedie súdne spory na základe podania verejných žalôb (actio popularis) proti štátnym orgánom a samosprávam, ktoré riešia štrukturálnu diskrimináciu marginalizovaných Rómov a Rómkov v krajine. Advokátka Vanda Durbáková, ktorá spolupracuje s Poradňou a od roku 2003 vedie jej program strategických súdnych sporov, poskytuje od roku 2009 právnu pomoc aj v prípadoch policajného násillia voči Rómom a Rómkam. Organizácia EPEKA sa pred realizáciou projektu PRESS diskrimináciou nezaoberala, takže poskytovanie bezplatnej právnej pomoci bolo pre ňu novou oblasťou. Preto v Slovinsku poskytoval právnu pomoc v prípadoch diskriminácie právny konzultant, ktorý

viedol tréning o diskriminácii pre MVO, rómskych aktivistov a rómske aktivistky, a tiež pre právnikov a právničky.

Hneď ako mediátorky a mediátor identifikovali prípad diskriminácie a dotknutá osoba súhlasila s navrhovanými právnymi krokmi, prípad prevzali spolupracujúci právnik a spolupracujúca právnička. Na základe informácií zdokumentovaných mediátorkami a mediátorom sa uskutočnil úvodný rozhovor medzi právnikom/právničkou a dotknutou osobou. Následne jej právnik/právnička poskytl právne poradenstvo, a to telefonicky aj osobne. Na Slovensku sa advokátka Poradne niekedy pripojila k mediátorkám v teréne a osobne navštívila niektorých rómskych klientov a klientky, ktorým poskytovala právnu pomoc. V týchto dvoch krajinách poskytl bezplatnú právnu pomoc v 80 prípadoch.

Právnik/právnička poskytl klientom a klientkam rôzne právne rady, v ktorých im vysvetlili, či ich skúsenosti zodpovedajú diskriminácii podľa vnútroštátneho antidiskriminačného zákona a na aký orgán/inštitúciu sa môžu obrátiť. Niektoré z týchto prípadov nahlásili národnému antidiskriminačnému orgánu alebo iným príslušným štátnym orgánom.

Mediátorky a mediátor spolu s klientmi a klientkami dôkladne zisťovali skutočnosti a zhromažďovali potrebné dôkazy k jednotlivým prípadom. Okrem toho právnik a právnička v oboch krajinách poskytovali mediátorom a mediátorkám priebežný tréning tím, že spolu diskutovali o zistených prípadoch a hľadali riešenia. Prostredníctvom koučingu si mediátorky a mediátor prehľadali svoje poznatky o diskriminácii a zlepšili svoje zručnosti pri poskytovaní podpory klientom a klientkam.

Národné antidiskriminačné orgány: uľahčenie prístupu rómskych klientov a klientok

Obhajca zásady rovnosti Slovinsko

Monitoruje diskrimináciu v krajine prostredníctvom nezávislého výskumu, štúdií, prieskumov, analýz a výmeny poznatkov s národnými a medzinárodnými orgánmi, a vydáva správy a osobitné správy o situácii konkrétnych skupín ľudí

Poskytuje informácie, rady a pomoc ľuďom, aby si mohli svoje práva uplatňovať v praxi

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva

Monitoruje a hodnotí dodržiavanie ľudských práv a dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania v súlade s antidiskriminačným zákonom

Zabezpečuje právnu pomoc pre obeť diskriminácie a intolerancie

Obhajca zásady rovnosti Slovinsko	Slovenské národné stredisko pre ľudské práva
Vydáva deklaratórne rozhodnutia v prípadoch diskriminácie; každý, kto sa domnieva, že bol diskriminovaný, môže podať sťažnosť obhajcovi zásady rovnosti	Vydáva, na žiadosť fyzických alebo právnických osôb, ako aj z vlastnej iniciatívy, odborné stanoviská v otázkach dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania v súlade s antidiskriminačným zákonom
Dáva odporúčania štátnym orgánom, miestnym komunitám a iným zainteresovaným stranám s cieľom dôsledne zachovať ochranu pred diskrimináciou	Zhromažďuje informácie o rasizme, xenofóbii a antisemitizme na Slovensku a na požiadanie ich poskytuje
Vydáva odporúčania na zmenu sporných právnych predpisov a predkladá ústavnému súdu žiadosť o preskúmanie ústavnosti a zákonnosti zákonov	Vykonáva nezávislé zisťovanie týkajúce sa diskriminácie
Môže viesť strategické spory pred občianskoprávnym súdom a zastupovať strany v súdnych konaniach	Realizuje výskumy a prieskumy na účely poskytovania údajov v oblasti ľudských práv, zhromažďuje a na požiadanie poskytuje informácie v tejto oblasti
Informuje, vzdeláva a zvyšuje všeobecné povedomie verejnosti o diskriminácii a organizuje tréningy a aktivity na budovanie kapacít pre konkrétnych aktérov v súvislosti s plnením ich záväzkov	Pripravuje vzdelávacie aktivity a zúčastňuje sa na informačných kampaniach s cieľom zvýšiť mieru tolerancie v spoločnosti

Prípady diskriminácie

Slovensko

Klienti a klientky sa na Poradňu obrátili so žiadosťou o bezplatnú právnu pomoc v súvislosti s diskrimináciou v rôznych oblastiach, od prístupu k verejným službám, zamestnaniu, vzdelávaniu, až po zdravotnú starostlivosť a bývanie. Prípady diskriminácie identifikovali, zdokumentovali a predložili Poradni so žiadosťou o bezplatnú právnu pomoc mediátorky pracujúcej v teréne, alebo samotní klienti a klientky. Poradňa oznámila 7 prípadov diskriminácie antidiskriminačnému orgánu so žiadosťou o vydanie odborného stanoviska na posúdenie toho, či predstavujú diskrimináciu alebo vykonanie nezávislého zisťovania. Vo vybraných prípadoch Poradňa požiadala antidiskriminačný orgán, aby zodpovednému subjektu navrhol opatrenia na odstránenie diskriminácie a monitoroval následné vykonávanie týchto opatrení. V dvoch prípadoch už antidiskriminačný orgán vydal odborné stanovisko a konštatoval, že došlo k diskriminácii, zatiaľ čo ostatné prípady sú ešte v štádiu riešenia. Niektoré z nahlásených prípadov sa týkali širších diskriminačných praktík, ktoré - ako tvrdila Poradňa - potenciálne viktimizujú nešpecifikovaný počet Rómov a Rómok z marginalizovaných komunit.

Obťažovanie v autobuse

V súvislosti s incidentom s rómskymi ženami, ktoré cestovali domov autobusom (pozri stranu 8), právnička podala trestné oznámenie na políciu, ako aj sťažnosť dopravnej

spoločnosti. Advokátka zastupovala klientky v prebiehajúcom trestnom konaní a v marci 2023 bola prítomná pri výsluchoch na polícii v Košiciach. V máji 2023 vyšetrovateľ konštatoval, že trestné oznámenie je nedôvodné a trestné konanie zastavil. Následne podala advokátka podnet na Úrad špeciálnej prokuratúry, v ktorom namietala nezákonnosť záverov vyšetrovateľa. Úrad špeciálnej prokuratúry odvolanie zamietol. Súčasne dopravná spoločnosť uznala diskriminačné správanie vodiča a sankcionovala ho zrážkou zo mzdy. Zároveň v apríli 2023 požiadala Poradňa slovenský antidiskriminačný orgán o vydanie nezávislého stanoviska k tomuto incidentu s cieľom zistiť, či správanie vodiča zodpovedá obťažovaniu podľa antidiskriminačného zákona a či konaním zamestnávateľa došlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania s dôrazom na povinnosti, ktoré zamestnávateľovi v danej situácii ukladá antidiskriminačná legislatíva. **Antidiskriminačný orgán vydal svoje stanovisko a dospel k záveru, že správanie vodiča zodpovedalo obťažovaniu.** Keďže monitoring Poradne ukázal, že rasistické správanie vodičov autobusov je rozšírené a má širšiu systémovú povahu, v auguste 2023 sa Poradňa opäť obrátila na antidiskriminačný orgán so žiadosťou o vykonanie nezávislého zisťovania v dopravnej spoločnosti a navrhla jej prijatie účinných opatrení, ktoré by zahŕňali školenia na predchádzanie diskriminácie zo strany vodičov v Košickom a Prešovskom kraji.

Cítila som sa nepríjemne. Cítila som sa aj ponížená, pretože v autobuse boli gadžovia. Rozhodla som sa to riešiť, aby sa to neopakovalo. Aby Rómovia neboli viac ponížovaní.

dotknutá rómska žena

V autobuse bolo veľa ľudí a vodič kričal iba na nás. Preto som sa rozhodla to riešiť, aby sa to druhý krát nestalo. Sme rovnako ľudia ako všetci ostatní. Keby som porezala seba aj jeho, mali by sme rovnakú krv – červenú.

dotknutá rómska žena

Diskriminácia v prístupe k urgentnej zdravotnej starostlivosti

Tento prípad, ktorý je tiež opísaný v texte vyššie, sa týka troch rôznych rómskych komunít, do ktorých odmietla vstúpiť sanitka. Po privolaní zastavila sanitka pri hlavnej ceste pri vstupe do komunity. Ľudí, ktorí potrebovali zdravotnú starostlivosť, museli k sanitke odniesť ich príbuzní alebo iní členovia komunity. Zdravotnícky personál sa odmietol priblížiť k obydliam alebo do nich vstúpiť aj v očividne akútnych prípadoch, keď bola potrebná urgentná prvá pomoc. Okrem toho sa ukázalo aj to, že telefonický operátor strediska záchranej služby v niektorých prípadoch odmietol poslať sanitku do komunity a povedal dotknutým príslušníkom a príslušníčkam rómskej komunity, aby si zabezpečili vlastný odvoz do nemocnice. Záchranka tiež bežne odmietala prísť do komunity, keď žena začala rodiť s odôvodnením, že v týchto prípadoch si majú zabezpečiť vlastnú dopravu do nemocnice. Poradňa zdokumentovala, že záchrannú službu v týchto obciach zabezpečuje Záchranná služba Košice, ktorá je štátnou príspevkovou organizáciou. Poradňa prípad nahlásila antidiskriminačnému orgánu, **ktorý vydal nezávislé stanovisko so záverom, že podľa antidiskriminačného zákona Záchranná služba Košice porušila zásadu rovnakého zaobchádzania.** Konštatoval, že daný postup spĺňa definíčné znaky priamej diskriminácie v zdravotníctve na základe etnického pôvodu a iného postavenia. V spolupráci s antidiskriminačným orgánom sa rómske mediátorky plánujú zúčastniť na stretnutí s vedením spoločnosti, ktorá poskytuje záchrannú zdravotnú službu a vyzvať ju, aby tieto praktiky zastavila.

Diskriminácia v prístupe k verejným službám

Ako sme uviedli v predchádzajúcej kapitole, železničná spoločnosť zaviedla nový systém nákupu lístkov, ktorý sa dotkol niekoľkých marginalizovaných komunít, ktoré bývajú v blízkosti konkrétnej železničnej trate. Ľudia si už nemohli kúpiť lístok na vlak na stanici v automate alebo od sprievodcu vo vlaku, ale museli si ho kúpiť prostredníctvom SMS alebo online cez jednu z aplikácií železničnej spoločnosti. Novozavedený systém znevýhodňuje cestujúcich, ktorí nemajú prístup k internetu, potrebné digitálne zariadenia (telefón, počítač) alebo potrebné technické zručnosti, a tým ich

diskriminuje v prístupe k tovaru a službám. Právnička sa obrátila na železničnú spoločnosť so sťažnosťou, v ktorej namietala proti jej diskriminačným praktikám. Argumentovala tým, že toto obmedzenie má diskriminačný vplyv na niektoré znevýhodnené sociálne skupiny vrátane marginalizovaných rómskych komunít, ktoré nemajú smartfóny, internet v mobilných telefónoch, ani potrebné digitálne zručnosti a rovný prístup k digitálnym technológiám, aby si mohli kúpiť lístky na základe rovnosti. Poradňa oznámila prípad antidiskriminačnému orgánu a požiadala o odborné stanovisko k tomu, či opísaná prax, ktorú zaviedla Železničná spoločnosť Slovensko porušuje zásadu rovnakého zaobchádzania. Poradňa ďalej požiadala, aby v prípade zistenia diskriminácie antidiskriminačný orgán navrhol železničnej spoločnosti opatrenia na odstránenie diskriminácie a monitoroval následné vykonávanie týchto opatrení. Prípad je stále v štádiu riešenia.

Okrem tohto podania Poradňa nahlásila ďalší prípad v súvislosti s diskriminačnými praktikami železničnej spoločnosti, ktorý sa týka rómskej ženy. Raz cestovala vlakom do práce a tvrdila, že sa stala obeťou diskriminácie. Hoci vlastní a používa mobilný telefón, pred cestou vlakom sa jej v ten deň vybila baterka v mobilnom telefóne a ona si chcela kúpiť lístok od rušňovodiča. Ten jej však povedal, že lístky nepredáva. Keďže sa chcela dostať do práce, nastúpila do vlaku bez lístka. Počas cesty k nej pristúpil sprievodca, ktorý jej povedal, že musí vystúpiť na najbližšej zastávke alebo zaplatiť pokutu. Sprievodca jej vystavil potvrdenie o porušení dopravných predpisov s pokutou 50 EUR za cestovanie bez platného cestovného lístka. Žena pokutu nezaplatila a domnievala sa, že nemožnosť zakúpiť si lístok inak ako elektronicky prostredníctvom mobilného telefónu viedla k jej diskriminácii v prístupe k službám. Poradňa požiadala antidiskriminačný orgán, aby v tejto veci vydal odborné stanovisko a posúdil, či týmto konaním došlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania. Prípad je stále v štádiu riešenia.

Keď sa mi to stalo, bola som nahnevaná. Tiež som sa hanbila, keďže som Rómka a vlakom cestovalo aj niekoľko mojich kamarátok, ktoré videli, ako sa ku mne sprievodca správal. Prečo som sa rozhodla to riešiť? Cítila som nespravodlivosť a neférovosť, a vtedy je určite dôležité postaviť sa za svoju pravdu.

dotknutá rómska žena

Zákaz vstupu do reštaurácie

V inom prípade opísanom v texte vyššie, keď personál miestnej reštaurácie odmietol obslúžiť rómskych zákazníkov

alebo im umožnil objednať si len jedlo so sebou, Poradňa iniciovala stretnutie so zástupcami Slovenskej obchodnej inšpekcie v Košiciach, ktorá má kompetencie monitorovať a sankcionovať takéto príklady diskriminácie. Inšpekcia následne vykonala návštevy v dvoch problematických reštauráciách. Po zásahu inšpekcie obe reštaurácie zastavili diskriminačné praktiky. Neskôr Poradňa nahlásila ďalšie podobné diskriminačné prípady Slovenskej obchodnej inšpekcii, ktorá sa zaviazala vykonať inšpekciu v reštauráciách, v ktorých boli identifikované diskriminačné praktiky.

Diskriminácia vo vzdelávaní

Ďalší prípad identifikovaný v januári 2023 sa týkal matky dieťaťa, ktorá žije v obci Torysa. Hoci je vydatá za otca svojich detí, miestna samospráva ju odmieta prihlásiť na trvalý pobyt. Namiesto toho má trvalý pobyt prihlásený v 25 km vzdialených Ostrovanoch. Obec argumentuje tým, že žijú v neregistrovanom dome. V dôsledku toho miestna škola odmieta dieťa zapísať a ono musí každý týždeň bývať u svojej starej mamy v Ostrovanoch. Matka sa obrátila na niekoľko inštitúcií vrátane orgánu sociálno-právnej ochrany detí, ale bezvýsledne. Matka má informácie, že škola v minulosti prijala niekoľko nerómskych detí, ktoré nemajú trvalé bydlisko v Toryse. Po tom, ako jej právnička poskytla právnu pomoc, klientka podala oficiálnu žiadosť o zápis dieťaťa do školy, no škola jej poslala písomné zamietnutie. Následne právnička podala odvolanie proti správnomu rozhodnutiu školy na obecný úrad. Keďže obec odvolanie zamietla, advokátka podala správnu žalobu na správny súd v Košiciach a napadla ňou rozhodnutie obce. Súdne konanie stále prebieha.

Podľa mňa je právna pomoc poskytovaná Poradňou veľmi dobrá. Naša rodina nemá peniaze na zaplatenie právnikov.
dotknutá matka rómskeho dieťaťa

Celkovo sme slovenskému antidiskriminačnému orgánu nahlásili dva prípady diskriminácie rómskych detí vo vzdelávaní. Jeden prípad nesprávnej diagnózy rómskych detí, ktoré boli umiestnené do špeciálnej školy pre deti s mentálnym znevýhodnením, sme tiež predložili na prešetrenie Štátnej školskej inšpekcii.

Právna pomoc v strategických súdnych sporoch

Právnička Poradne poskytla aj právnu pomoc v rámci niekoľkých strategických súdnych konaní týkajúcich sa diskriminácie alebo policajného násillia, ktoré klienti

a klientky iniciovali pred začatím projektu PRESS. Táto právna pomoc bola zvlášť dôležitá pre právny vývoj týchto konaní. Napríklad v máji 2023 advokátka zastupovala klienta na záverečnom súdnom pojednávaní, na ktorom Okresný súd Bratislava I vyniesol rozsudok vo veci rasovej diskriminácie. V roku 2017 v kaviarni v Lučenci jedného z klientov Poradne neobslúžili pre jeho etnický pôvod. Žalovaný sa mu musel ospravedlniť a finančne ho za diskrimináciu odškodniť. Rozhodnutie súdu bolo široko medializované, čo prispelo k zvýšeniu povedomia o právnych nástrojoch proti diskriminácii a povzbudilo diskriminovaných Rómov a Rómky, aby sa v takýchto prípadoch bránili.⁹ Okrem toho poskytla Poradňa takúto pokračujúcu právnu pomoc v prípade troch rómskych detí z Hermanoviec, ktoré zažívali diskrimináciu v oblasti vzdelávania na miestnej základnej škole. Krajský súd v Prešove ako odvolací súd vydal rozhodnutie, v ktorom potvrdil, že umiestnenie troch detí do špeciálnych tried bolo nezákonné, a konštatoval, že zodpovednosť za diskrimináciu sťažovateľov nesie aj ministerstvo školstva. Ide o vôbec prvé právoplatné rozhodnutie slovenských súdov v prospech rómskych detí, ktoré zažili diskrimináciu v systéme špeciálneho vzdelávania na Slovensku.¹⁰

Slovinsko

V Slovinsku bola rómskym klientom a klientkam poskytnutá právna pomoc v prípadoch týkajúcich sa diskriminácie v oblasti bývania a zamestnania, ako aj nenávisťných prejavov na internete.

V Slovinsku je vážny nedostatok pracovníkov a pracovníčok v zariadeniach sociálnej starostlivosti pre seniorov. Istý Róm sa uchádzal o prácu opatrovateľa v neďalekom domove dôchodcov, ktorý je vzdialený iba 750 metrov od miesta jeho bydliska. Úspešne prešiel pracovným pohovorom a začal pracovať v domove dôchodcov. Hoci skúšobnú dobu absolvoval bez problémov, zamestnávateľ s ním neuzavrel pracovnú zmluvu s odôvodnením, že klienti a klientky sa sťažovali, že je Róm. Napriek vážnemu nedostatku pracovnej sily sa ho zamestnávateľ rozhodol prepustiť.

Organizáciu EPEKA kontaktovali rómski klienti a rómske klientky, ktoré sa sťažovali, že náklady na verejné sociálne bývanie sú príliš vysoké. Vzhľadom na to, že daná nehnuteľnosť je vo vlastníctve štátu a že je určená na účely sociálneho bývania, náklady na správu a všetky zdieľané poplatky za služby by nemali byť také vysoké. EPEKA ponúkla, že na porovnanie zhromaždí informácie o nákladoch v iných podobných sociálnych bytoch obývaných nerómskymi obyvateľmi.

Ďalší prípad sa týka rómskeho automechanika, ktorý je známy v regióne Pomurje. Chodia si k nemu opravovať vozidlá aj ľudia zďaleka. Problém sa týka internetu.

Mechanik nemá webovú stránku a vo vyhľadávači Google sa jeho meno zobrazuje tak, ako ho ľudia hľadajú: „rómsky mechanik“. Chcel by podniknúť kroky k tomu, aby sa to vo vyhľadávači zmenilo. Právnik oslovil spoločnosť Google, aby problém riešila.

Skúsenosti získané z právnej činnosti

Nedôvera v štátne inštitúcie a súdny systém je jedným z hlavných dôvodov, prečo Rómovia a Rómky prípady diskriminácie radšej neoznamujú. Dôvodom je najmä to, že sa často stretávajú s odmietaním alebo zlým zaobchádzaním zo strany úradov. Mnohí Rómovia a mnohé Rómky si preto myslia, že sa neoplatí oznamovať prípady diskriminácie, pretože očakávajú, že situácia sa aj tak nezmení. Prístup k bezplatnej právnej pomoci a podpora zo strany odborníkov a odborníčok v oblasti práva by v týchto prípadoch mohli zohrať rozhodujúcu rolu, aby klientov a klientky povzbudili k aktivite a k riešeniu situácie využitím právnych prostriedkov.

Antidiskriminačný orgán je jedným z hlavných pilierov ochrany pred diskrimináciou a zohráva kľúčovú úlohu pri hľadaní a ponúkaní riešení. Zistenie diskriminácie na základe odborného stanoviska je povzbudivé nielen pre tých, ktorých sa konkrétny prípad diskriminácie týka, ale aj pre ostatných, ktorí čelia podobným situáciám a môžu váhať, či podniknú ďalšie kroky. Kombinácia právneho poradenstva a nahlásovania prípadov diskriminácie antidiskriminačnému orgánu preto pomáha nielen (znovu)vybudovať dôveru v štátnu inštitúciu, ale aj zlepšovať prístup príslušníkov a príslušníčok rómskej komunity k spravodlivosti.

Právnik a právnička zohrali v právnej časti projektu kľúčovú úlohu. Poskytovali bezplatnú právnu pomoc v prípadoch diskriminácie rómskym klientom a klientkam, ktoré by si inak nemohli vždy dovoliť zaplatiť za právne poradenstvo. Okrem toho niektoré prípady nahlásili príslušným orgánom, ktoré prijali potrebné opatrenia na riešenie diskriminácie. Príslušníkom a príslušníčkam rómskej komunity poskytli prvotné poradenstvo prostredníctvom prvého kontaktu s mediátorkami a mediátorom v teréne. Príslušníci a príslušníčky komunity často nemali povedomie o pojme diskriminácia a nevedeli ju odlišiť od iných druhov porušovania ľudských práv. V tejto súvislosti zohrávali mediátorky a mediátor, ako aj právnik a právnička kľúčovú úlohu pri zvyšovaní povedomia komunity o diskriminácii a jej právnych aspektoch.

Na Slovensku boli klienti a klientky podľa možností povzbudzovaní k tomu, aby sa postavili zisteným

prípadoch diskriminácie, čo zahŕňalo právne kroky, vypracovanie a podanie sťažností a konzultácie s právničkou o tom, ako robiť ďalšie opatrenia. V prípade potreby však právnička poskytla klientom a klientkam komplexnejšiu právnu podporu. Mnohí klienti a mnohé klientky ani nevedeli, že sa so svojimi prípadmi môžu obrátiť na antidiskriminačný orgán. Prípady nahlásené antidiskriminačnému orgánu vyberala právnička, ktorá určila, v ktorých prípadoch by sa dalo výsledné odborné stanovisko a posúdenie antidiskriminačného orgánu využiť na čo najefektívnejšie riešenie konkrétnej formy diskriminácie, a v ktorých prípadoch bude možné odborné stanovisko použiť na ďalšie právne kroky, napríklad v prebiehajúcom trestnom konaní alebo pri antidiskriminačných žalobách v budúcnosti.

Niektoré Rómky a niektorí Rómovia, ktorí čelia diskriminácii, môžu byť schopní urobiť prvotné právne kroky vo svojich prípadoch. Avšak na to, aby plne využili dostupné antidiskriminačné právne predpisy a právne prostriedky nápravy, najmä podanie žaloby, požadovanie ospravedlnenia a náhrady nemajetkovej ujmy na súde, je potrebné, aby im počas celého konania pomáhal právnik alebo právnička. Slovenský antidiskriminačný orgán nevykonáva terénny monitoring v rómskych komunitách a diskriminovaní Rómovia a Rómky sa naň so svojimi prípadmi obracajú len zriedka. Okrem toho k decembru 2023 antidiskriminačný orgán nezastupuje diskriminovaných Rómov a Rómky v žiadnom prebiehajúcom súdnom konaní, na rozdiel od právničky spolupracujúcej s Poradňou, ktorá tak robí v mnohých prípadoch. Antidiskriminačný orgán v tejto súvislosti ocenil, že vďaka monitorovacej činnosti Poradňa zistila niekoľko konkrétnych prípadov, ktoré mu predložila na posúdenie. Prípady nahlásené Poradňou poskytli antidiskriminačnému orgánu neoceniteľnú príležitosť na riešenie ďalších relevantných prípadov diskriminácie Rómov a Rómok. Zvýšila sa tým jeho celková zaangažovanosť na riešení diskriminácie Rómov a Rómok na Slovensku, a prispelo to k rozvoju jeho právnej spôsobilosti v praxi. Treba zdôrazniť, že antidiskriminačný orgán nemá právomoc vydávať právne záväzné rozhodnutia a ukladať sankcie. Je oprávnený vydávať len nezáväzné stanoviská, ktoré subjekty dopúšťajúce sa diskriminácie nemusia rešpektovať. Je dôležité, aby sa antidiskriminačný orgán usiloval čo najviac posilniť vplyv svojich stanovísk tým, že navrhne účinné opatrenia pre diskriminujúce subjekty s cieľom obmedziť a predchádzať diskriminácii, ako aj následne monitorovať ich vykonávanie. Bolo by žiaduce, aby antidiskriminačný orgán mal kompetencie vydávať právne záväzné rozhodnutia a ukladať sankcie, čo by mohlo výrazne prispieť k účinnejšej prevencii diskriminácie v slovenskej spoločnosti.

4 Závěry a odporúčania

Počas práce v teréne mediátorky a mediátor oslovovali príslušníčky a príslušníkov komunity a zvyšovali ich povedomie o diskriminácii a dostupných právnych prostriedkoch nápravy. Dokázali Rómom a Rómkam účinne poskytnúť prvotné usmernenie o tom, či ich prípad spadá pod rasovú diskrimináciu alebo iné rasovo motivované porušovanie ľudských práv. Poradňa aj EPEKA majú blízko k mnohým marginalizovaným komunitám, a mediátorky a mediátor mohli vykonať terénne návštevy v značnom počte komunit. Rómske mediátorky a rómsky mediátor v oboch krajinách ocenili, že sa na tréningu mohli stretnúť s inými rómskymi aktivistami a aktivistkami, a mohli si s nimi vymeniť a zdieľať skúsenosti s riešením diskriminácie. Tieto prvotné kontakty sa ukázali ako veľmi užitočné pri nadväzovaní kontaktov v iných rómskych komunitách a pri návštevách v teréne. **Vďaka práci v teréne boli Rómkky a Rómovia lepšie oboznámení s diskrimináciou, ale aj s kompetenciami a fungovaním antidiskriminačného orgánu a možnosťami ochrany, ktorú majú k dispozícii, ako aj s tým, prečo je dôležité diskrimináciu nahlásiť.**

Mediátorky a mediátor v oboch krajinách hodnotili prácu v teréne pozitívne a ocenili, že mohli navštíviť rómske komunity v rôznych častiach Slovenska a Slovinska. Keďže väčšina mediátoriek a mediátor žijú alebo žili v rómskych komunitách, mali dôveru ľudí. Mnohí príslušníci a príslušníčky komunity sa od mediátoriek a mediátora dozvedeli viac o samotnom pojme diskriminácia a uvedomili si, že čelia situáciám, v ktorých sú diskriminovaní a diskriminované. Právnik a právnička poskytovali mediátorkám a mediátorovi počas celého projektu poradenstvo a radili im vždy, keď to bolo potrebné.

Príslušníci a príslušníčky rómskej komunity často nemajú žiadne povedomie o právnych prostriedkoch nápravy proti diskriminácii a nemajú prístup k odbornej právnej pomoci. Preto bola poskytnutá bezplatná právna pomoc mimoriadne nápomocná. V záujme zlepšenia prístupu marginalizovaných Rómov a Rómkov k právnej pomoci je dôležité, aby antidiskriminačný orgán preskúmal to, ako by mohol zvýšiť povedomie o svojich službách v marginalizovaných komunitách, a dokázal tieto komunity efektívne osloviť. Je tiež nevyhnutné, aby antidiskriminačný orgán bol oveľa bližšie k ľuďom žijúcim v rómskych komunitách, aby boli jeho bezplatné právne služby skutočne dostupné.

Na Slovensku by mal byť národný antidiskriminačný orgán aktívnejší pri ponúkaní a poskytovaní bezplatného právneho zastúpenia diskriminovaným osobám v súdnych konaniach. To je zvlášť dôležité pre postupné odstraňovanie zložitých prekážok v prístupe k spravodlivosti, ktorým diskriminovaní Rómovia a diskriminované Rómkky na Slovensku stále čelia. Vzhľadom na existujúce prekážky by mal antidiskriminačný orgán aktívne riešiť diskrimináciu Rómov a Rómkov prostredníctvom dostupných právnych prostriedkov nápravy, a to aj v prípade, že nie je identifikovaný individuálny sťažovateľ, ktorý by vo svojom mene podal žalobu. V tejto súvislosti by mal antidiskriminačný orgán účinne využívať verejné žaloby (*actio popularis*), ktoré zasahujú systémovú diskrimináciu, ktorá ovplyvňuje širšie skupiny osôb. Bezplatné právne služby antidiskriminačného orgánu by mali dopĺňať služby, ktoré poskytuje sieť Centier právnej pomoci pôsobiacich na Slovensku. Centrá poskytujú všeobecnú právnu pomoc nízkopříjmovým skupinám osôb aj v občianskoprávných otázkach.

Žiaľ, mnohé Rómkky a mnohí Rómovia, ktorí sú vystavení diskriminácii v oboch krajinách, sa rozhodli nepodnikať žiadne kroky, pretože sa obávali možných negatívnych dôsledkov alebo z dôvodu prevládajúcej hlbokoj nedôvery v inštitúcie a spravodlivosť. Poskytovanie bezplatnej právnej pomoci a dôvera klientov a klientok právnikovi/právničke boli v ich podpore kľúčové pre to, aby sa právne kroky v prípadoch diskriminácie zrealizovali.

Prípady nahlásené slovenskému antidiskriminačnému orgánu sa týkajú relevantných situácií, ktoré môžu predstavovať diskrimináciu Rómov a Rómkov. Päť z nahlásených prípadov je stále v štádiu riešenia a ich celkový dopad bude možné vyhodnotiť až po oficiálnom výsledku, keď ich antidiskriminačný orgán v plnom rozsahu posúdi. V dvoch prípadoch antidiskriminačný orgán vydal nezávislé stanovisko, v ktorom potvrdil, že správanie vodiča autobusu predstavovalo obťažovanie a že záchranná služba konala voči Rómom a Rómkam diskriminačne. Závěry antidiskriminačného orgánu v týchto dvoch prípadoch, ako aj právna argumentácia podporujúca jeho závery, sú uspokojivé. Poradňa zdokumentovala podobné prípady rasistického verbálneho správania vodičov autobusov voči Rómom a Rómkam v systéme slovenskej autobusovej dopravy. Vydané stanoviská antidiskriminačného orgánu nemajú vplyv na

prevenciu takejto diskriminačnej praxe. Antidiskriminačný orgán sa proaktívne neobrátil na autobusovú spoločnosť, aby tento problém riešila. Poradňa sa preto obrátila na antidiskriminačný orgán s následnou žiadosťou o vykonanie nezávislého zisťovania takejto rozšírenej diskriminačnej praxe. Zároveň požiadala, aby navrhol príslušné opatrenia na jej odstránenie vrátane organizovania scitlivovacích školení pre vodičov a monitorovania vykonávania navrhovaných opatrení, ako aj výskytu takejto diskriminačnej praxe v budúcnosti.

Nahlasovanie diskriminácie antidiskriminačnému orgánu je obzvlášť dôležité, pokiaľ ide o zviditeľnenie problematiky diskriminácie Rómov a Rómok. Z pohľadu dotknutých osôb prispieva nahlasovanie diskriminácie k budovaniu dôvery v štátne inštitúcie. Okrem toho môže slúžiť na predchádzanie diskriminácii alebo odstránenie potenciálnych páchatelov diskriminácie.

Odporúčania pre obe krajiny

- Antidiskriminačný orgán by mal výrazne zvýšiť informovanosť o svojej práci v oblasti ochrany marginalizovaných Rómov a Rómok pred diskrimináciou. Mala by sa posilniť sieť jeho miestnych kancelárií a právnikov a právničiek, aby sa zabezpečila široká dostupnosť právnej pomoci pre Rómov a Rómky, ktoré čelia diskriminácii. Vláda by pritom mala vyčleniť dostatočné finančné prostriedky, ktoré by antidiskriminačnému orgánu umožnili budovať potrebné kapacity.
- Antidiskriminačný orgán by mal uznať existujúce prekážky v prístupe Rómov a Rómok žijúcich v marginalizovaných komunitách k spravodlivosti. Mal by tiež uznať, že mnohé Rómky a mnohí Rómovia, ktorí čelia diskriminácii, ju neoznamujú a nepodnikajú právne kroky. V reakcii na to by mal antidiskriminačný orgán aktívne monitorovať diskrimináciu marginalizovaných rómskych komunít a riešiť túto situáciu dostupnými právnymi prostriedkami nápravy, a to aj v prípade, že neexistuje konkrétny individuálny sťažovateľ.
- Táto správa ukazuje, že jednou z prekážok v prístupe Rómov a Rómok k spravodlivosti je nedostatok dôvery vo verejné inštitúcie. Štátne orgány by mali výrazne zvýšiť účinnosť práce všetkých inštitúcií a odborníkov a odborníčkoch zapojených do súdnych konaní týkajúcich sa diskriminácie a rasovo motivovaných trestných činov vrátane ich schopnosti účinne vybavovať sťažnosti a vydávať kvalitné rozhodnutia, ktoré v krátkom čase zabezpečia spravodlivosť pre diskriminovaných príslušníkov a príslušníčky rómskej komunity. Na Slovensku by mal antidiskriminačný

orgán účinne využívať právny inštitút verejných žalôb *actio popularis*.

- Neefektívnosť práce inštitúcií a odborníkov a odborníčkoch zapojených do súdnych konaní týkajúcich sa diskriminácie a rasovo motivovaných trestných činov nie je jediným dôvodom pretrvávajúceho nedostatočného prístupu k spravodlivosti v tejto oblasti. Štátne orgány by mali zaviesť aj systémové opatrenia na prerušenie a odstránenie vzorcov inštitucionálneho rasizmu voči Rómom a Rómkam vo fungovaní štátnych inštitúcií, najmä polície, orgánov činných v trestnom konaní, nemocníc a súdov.
- Štátne orgány by mali účinne riešiť sociálnu depriváciu a chudobu Rómov a Rómok žijúcich v marginalizovaných komunitách, ktoré vážne oslabujú ich motiváciu postaviť sa diskriminácii a nútia ich riešiť základné potreby, ako je zabezpečenie potravín, pitnej vody a tepla.
- Mali by sa posilniť kapacity mimovládnych organizácií poskytujúcich právnu pomoc v rómskych komunitách, a podporiť rozvoj pro bono právnej pomoci v tejto oblasti medzi advokátskymi kancelárkami.

Špecifické odporúčania pre Slovensko

- Antidiskriminačný orgán by mal účinne využívať právny inštitút verejných žalôb *actio popularis*.
- Na výrazné posilnenie vplyvu antidiskriminačného orgánu na predchádzanie diskriminácii a jej odstraňovanie by mal mať antidiskriminačný orgán právomoc vydávať právne záväzné rozhodnutia a ukladať sankcie. V tomto ohľade by sa mali prevziať osvedčené postupy z niektorých iných európskych krajín, kde obdobné inštitúcie túto právomoc majú.
- Štátne orgány a samosprávy by mali v plnej miere uznávať právoplatné rozhodnutia vnútroštátnych súdov a Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré vyvodzujú zodpovednosť voči štátnym orgánom a samosprávam za štrukturálnu diskrimináciu Rómov a Rómok na Slovensku, a za neúčinné odstraňovanie a predchádzanie diskriminácii. Ignorovanie týchto rozhodnutí vážne narúša princíp právneho štátu a má deštruktívny vplyv na dôveru Rómov a Rómok, ako aj celej slovenskej spoločnosti v štátne inštitúcie, súdnu moc a justíciu.
- Štátne orgány by mali účinne odstraňovať štrukturálne formy diskriminácie, najmä segregáciu v oblasti bývania, vzdelávania a v iných oblastiach, ako aj viacnásobnú a prierezovú diskrimináciu rómskych žien, ktorá je rozšírená najmä v oblasti zdravotnej starostlivosti o matky.

- Štátne orgány by mali v spolupráci s obcami zvýšiť kapacity a schopnosti komunitných centier a terénnych pracovníkov a pracovníčok pôsobiacich v rómskych komunitách, aby mohli účinne podporovať Rómov a Rómky v prístupe k všetkým potrebným právnym službám Centra právnej pomoci a antidiskriminačného orgánu. Komunitné centrá a terénni pracovníci a terénne pracovníčky by mali byť schopní poskytnúť prvotné poradenstvo a sprostredkovať kontakt marginalizovaných Rómov a Rómok s týmito orgánmi.

Poznámky

- 1 Číslo projektu: 101049193 — PRESS — CERV-2021-EQUAL, financované z program Európskej únie Citizenship, Equality, Rights and Values (2021-27).
- 2 Štefan Ivanco, Jerica Lorenci, Andrea Spitätszky, Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji: Porovnávací správa o diskriminácii Rómov a Rómok a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku, MRGE, Poradňa pre občianske a ľudské práva, EPEKA Slovinsko, 2022, dostupné na <https://poradna-prava.sk/publikacie/rovnost-a-spravodlivost-na-vedlajsej-koľaji-porovnavacia-sprava-o-diskriminacii-romov-a-romok-a-ich-pristupe-k-spravodlivosti-na-slovensku-a-v-slovinsku/>
- 3 Štatistický úrad Slovenskej republiky, 'Počet obyvateľov podľa národnosti k 1. 1. 2021', <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-narodnosti/SR/SK0/SR>
- 4 Výrazné rozdiely v počtoch vyplývajú z odlišnej metodológie výskumu, kde sa údaje opierajú o vnímanú etnickú príslušnosť prisudzovanú ľuďom. Výskum nezahŕňal všetky lokality, kde žijú Rómovia. Ravazs, A., Kovács, L. Markovič, F., Atlas rómskych komunit 2019, Bratislava, VEDA, 2021, str. 17. <https://www.institutmatejabela.sk/atlas>. Publikácia ponúka interpretáciu zozbieraných údajov. Základný výskum je k dispozícii na <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>
- 5 Dolenjska, ['Väčšina Rómov žije v Maribore a Murskej Sobote, a potom v Novom meste, Črnomelji a Kočevje'], 11. október 2017. <https://moja-dolenjska.si/najvec-romov-zivi-v-mariboru-murski-soboti-sledijo-novo-mesto-crnomelj-kocevje/>. Informácie týkajúce sa odhadovaných počtov rómskej populácie v Slovinsku vychádzajú z terénnej práce a priamej komunikácie s príslušníkmi a príslušníčkami rómskej komunity, a s rómskymi aktivistami a aktivistkami.
- 6 Štefan Ivanco, Jerica Lorenci, Andrea Spitätszky, Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji: Porovnávací správa o diskriminácii Rómov a Rómok a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku, MRGE, Poradňa pre občianske a ľudské práva, EPEKA Slovinsko, 2022, str.3.
- 7 Smernica Rady 2000/43/EC z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod.
- 8 Štefan Ivanco, Jerica Lorenci, Andrea Spitätszky, Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji: Porovnávací správa o diskriminácii Rómov a Rómok a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku, MRGE, Poradňa pre občianske a ľudské práva, EPEKA Slovinsko, 2022, str. 12-15.
- 9 Pozri <https://poradna-prava.sk/aktuality/sud-rozhodol-v-pripade-diskriminacie-roma-ktoreho-odmietli-obsluzit-v-kaviarni-v-lucenci/>
- 10 Pozri <https://poradna-prava.sk/aktuality/odvolaci-sud-potvrdil-nezakonne-vzdelavanie-romskych-deti-v-specialnych-triedach-na-zakladnej-skole-v-hermanovciach-zodpovednost-nesie-aj-stat/>

pracuje na zabezpečení práv menšín a pôvodného obyvateľstva

Minority Rights Group

Rovnosť v prístupe k spravodlivosti:

odstránenie prekážok pre Rómov a Rómky pri uplatňovaní svojich práv v prípadoch diskriminácie

Táto správa poskytuje pohľad na diskrimináciu, ktorej čelia príslušníci a príslušníčky rómskych komunít v Slovinsku a na Slovensku, a načrtáva stratégie na zabezpečenie právnych prostriedkov nápravy. Okrem zvyšovania povedomia verejnosti o diskriminácii Rómov a Rómok v týchto krajinách správa poskytuje prehľad výsledkov terénnej práce, ktorú v roku 2023 vykonali vyškolený rómsky mediátor a rómske mediátorky v rámci projektu „Podpora rovnosti Rómov a Rómok v Slovinsku a na Slovensku - PRESS“, ktorý financovala Európska komisia a zrealizovali organizácie Minority Rights Group Europe (MRGE), Poradňa pre občianske a ľudské práva zo Slovenska a EPEKA zo Slovinska. Na základe priamych výpovedí ľudí z rôznych rómskych komunít správa poskytuje podrobnú analýzu širokej škály diskriminačných praktík, ktoré odhaľujú systémové formy anticigánizmu v rôznych oblastiach verejného života vrátane zamestnania, verejnej dopravy, vzdelávania a zdravotníctva. Zároveň hodnotí prácu, ktorú vykonávali spolupracujúci právnik a spolupracujúca právnička.

Poznatky uvedené v správe vychádzajú z praktickej práce v oblasti zvyšovania povedomia a poskytovania právnej pomoci získanej v spolupráci s profesionálnym právnikom a právničkou v oboch krajinách. Tieto praktické zistenia by mohli vytvoriť dôležitý precedens v procese zabezpečovania prístupu Rómov a Rómok k spravodlivosti v Slovinsku a na Slovensku. Správa tiež poskytuje dôležité odporúčania pre štátne a verejné orgány a príslušné inštitúcie, najmä antidiskriminačné orgány na Slovensku a v Slovinsku.

Táto správa môže byť zaujímavá pre právnikov a právničky, odborníkov a odborničky na obhajobu práv, aktivistov a aktivistky, výskumníkov a výskumníčky a iných aktérov v oblasti ľudských práv, ktorí chcú prehĺbiť svoje poznatky o právach Rómov a Rómok vo východnej Európe. Skutočné príbehy diskriminácie, ktoré sú v tejto správe živo opísané, a mechanizmy, ktoré sú v nej uvedené, ukazujú, že prístup rómskych komunít k spravodlivosti sa dá úspešne dosiahnuť. Navrhované odporúčania budú mať význam pre štátne orgány, ktoré sa usilujú bojovať proti diskriminácii nielen na Slovensku a v Slovinsku, ale v celej východnej Európe.

© Minority Rights Group Europe, Poradňa pre občianske a ľudské práva, EPEKA Slovinsko, Marec 2024

Túto správu vydávame ako príspevok k zvýšeniu miery porozumenia verejnosti problematike diskriminácie.

Kópie správy sú k dispozícii online na www.minorityrights.org

Minority Rights Group Europe San Marco street 56/A, 4th floor, 2, 1034, Budapest
Telefón +36 30 209 3152 Email minority.rights@minorityrights.org Web www.minorityrights.org
Twitter www.twitter.com/minorityrights Facebook www.facebook.com/minorityrights

Poradňa pre občianske a ľudské práva Krivá 23, 040 01 Košice
Telefón +421 908 695 531 Email poradna@poradna-prava.sk Web www.poradna-prava.sk
Facebook www.facebook.com/poradna.kosice

EPEKA Slovinsko Gorkega ulica 34, 2000 Maribor
Telefón +386 30 610 606 Email epeka@epeka.si Web www.epeka.si
Twitter www.twitter.com/epeka_slovenia Facebook www.facebook.com/epeka.slovenia

Na webovej stránke Poradne pre občianske a ľudské práva v časti **Príbehy** poradna-prava.sk/video/ nájdete multimediálny obsah o rómskej menšine na Slovensku.